

ВІДГУК

офіційного опонента – кандидата юридичних наук, доцента Шкелебей Вікторії Анатоліївни на дисертацію Никифоренка Юрія Леонідовича на тему «Переїняття кримінального провадження від іноземних держав», подану на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження.

Наразі в Україні відбувається активна інтеграція України в міжнародну спільноту. Відкритість кордонів і спрощення процедур їх перетину зумовлює розширення туристичних, економічних, гуманітарних напрямів співпраці між державами, що актуалізує необхідність ефективної співпраці щодо переслідування осіб, які вчинили кримінальне правопорушення.

Переїняття кримінального провадження як одну із форм міжнародного співробітництва активно застосовують у правозастосовній практиці.

Слід зауважити, що переїняття кримінального провадження є порівняно новим інститутом кримінального процесуального права, що виокремився як самостійний інститут. Унаслідок прийняття КПК України 2012 року відбулося вдосконалення нормативної регламентації кримінального провадження в порядку переїняття, зокрема щодо визначення підстав та умов переїняття кримінального провадження, допустимості отриманих фактичних даних, можливості застосування тримання під вартою до отримання запиту про переїняття.

Водночас в законодавстві чітко не регламентовані питання щодо можливості затримання особи під час вирішення питання про переїняття кримінального провадження, гарантування права на захист та визначення процесуальної форми прийняття рішення щодо переїняття чи відмови в переїнятті кримінального провадження тощо.

З огляду на те, що Україна знаходиться на шляху до членства у Європейському Союзі, постає потреба гармонізації національного інституту переїняття кримінального провадження.

Враховуючи вищесказане, актуальність теми дисертаційного дослідження Никифоренка Юрія Леонідовича, яке присвячено перейняттю кримінального провадження від іноземних держав не викликає сумнівів як у науковому, теоретичному, так і у практичному аспектах.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року (Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019). Обраний напрям дослідження ґрунтується на положеннях Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки, затвердженої Указом Президента України від 11 червня 2021 року № 231/2021; Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016–2020 роки (постанова загальних зборів НАПрН України від 3 березня 2016 року). Робота узгоджується з Переліком пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2021 року (постанова Кабінету Міністрів України від 7 вересня 2011 року № 942); Тематикою наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 року № 454) та виконана відповідно до Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2021–2024 роки (рішення Вченої ради НАВС від 21 грудня 2020 року, протокол № 23).

Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 12 листопада 2020 року (протокол № 22), уточнено 25 квітня 2023 року (протокол № 9) і зареєстровано Координаційним бюро НАПрН України (№ 714, 2020 рік).

У роботі були використані сучасні методи досліджень та аналізу даних, зокрема: історико-правовий, діалектичний, формально-юридичний, формально-логічний та логіко-семантичний, логіко-нормативний,

порівняльно-правовий, метод системно-структурного аналізу, соціологічний та статистичний.

Обрані методи дослідження використовувалися в їх діалектичному взаємозв'язку та взаємозалежності, що забезпечило об'єктивність отриманих результатів.

Дисертаційне дослідження висвітлило і вирішило низку теоретичних та практичних проблем перейняття кримінального провадження від іноземних держав, формулювання обґрунтованих пропозицій, спрямованих на удосконалення кримінального процесуального законодавства України.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях

У роботі сформульовано низку нових наукових положень, висновків і пропозицій, які мають вагоме значення для теорії кримінального процесу та правозастосовної практики.

Вперше розмежовано «приводи», «підстави» й «умови» перейняття кримінального провадження, доведено, що приводом до початку кримінальних процесуальних правовідносин у формі перейняття є клопотання компетентного органу іноземної держави з необхідними додатками; підставами є фактичні дані, за наявності яких можуть здійснювати перейняття кримінального провадження; умови – це додаткові фактичні дані, які визначають доцільність здійснення цієї форми міжнародного співробітництва; аргументовано, що перейняття слід здійснювати лише в провадженнях щодо злочинів, за які передбачено покарання у виді позбавлення волі; виявлено прогалину КПК України щодо забезпечення права знати про розгляд питання щодо перейняття кримінального провадження, запропоновано доповнити КПК України положенням щодо необхідності повідомлення особи про отримання щодо неї відповідного клопотання; встановлено, що в нормах Європейської конвенції про передачу провадження у кримінальних справах (ЄКППКС)

використано диференційований підхід під час визначення строків тимчасового арешту, за якого розрізняють строк тимчасового арешту, обумовлений отриманням клопотання про перейняття кримінального провадження, і строк тимчасового арешту, обумовлений отриманням матеріалів кримінального провадження. Виявлено невідповідність норм КПК України положенням ЄКППКС щодо регламентації цього питання.

Основні положення дисертації оприлюднені у дев'яти наукових публікаціях, з них: 5 – у фахових виданнях України, 4 – у збірниках тез доповідей на всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях.

Апробація результатів дисертації відбулася належним чином, адже основні положення дисертації були оприлюднені та доповідалися на науково-практичних конференціях: Актуальні завдання та напрями розвитку юридичної науки у XXI столітті (Львів, 2021); Кримінальна юстиція в Україні: реалії та перспективи (Львів, 2022); Кримінальне судочинство: права людини під час дії надзвичайного або воєнного стану (Київ, 2022); Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку (Київ, 2023).

Публікації повністю вирішують завдання, що були поставлені в дисертаційному дослідженні.

Дослідження автора з відповідної тематики були впроваджені в освітній процес Національної академії внутрішніх справ.

Таким чином дисертаційне дослідження Никифоренка Юрія Леонідовича виконане на високому науково-методичному і методологічному рівнях.

Результати і положення дисертації, які виносяться на захист відповідають всім вимогам положення на здобуття ступеня доктора філософії, є обґрунтованими та логічними, мають високий ступінь наукової новизни та практичне значення.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Обґрунтованість результатів дослідження, положень та висновків досліджень дисертаційної роботи Никифоренка Юрія Леонідовича не викликають жодних зауважень. Пропозиції щодо регламентації та змін до законодавства оформлені належним чином та мають теоретичне і практичне значення. Висновки дисертаційної роботи логічно витікають із отриманих результатів, а рекомендації базуються на висновках дослідження.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності

В дисертаційній роботі представлено проблематику перейняття кримінального провадження від іноземних держав. Окрім цього, дисертантом за допомогою системного та формально-логічного методів запропоновано ряд змін і доповнень до норм КПК України з метою вдосконалення положень, які регламентують порядок перейняття кримінального провадження від іноземних держав.

Здобувач здійснив належну статистичну обробку отриманих даних. Поставлені наукові завдання виконані на високому методологічному рівні, а дисертант оволодів необхідними для рівня доктора філософії компетенціями.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження

Сформульовані і аргументовані у дисертації теоретичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації впроваджено й надалі може бути використано у:

– *науково-дослідній діяльності* – у роботі кафедри кримінального процесу та наукових лабораторій Національної академії внутрішніх справ (Акт про впровадження в науково-дослідну діяльність Національної академії внутрішніх справ від 13 червня 2023 року).;

– у *практичній діяльності* – у діяльності прокурорів відділу Офісу Генерального прокурора під час нагляду за додержанням законів у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням (Акт про впровадження у практичну діяльність прокурорів Офісу Генерального прокурора від 5 червня 2023 року).;

– в *освітньому процесі* – при викладанні навчальних дисциплін під час підготовки навчальних і методичних посібників, підручників, курсів лекцій з таких навчальних дисциплін: «Кримінальний процес», «Загальні засади міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні», «Міжнародні стандарти застосування заходів забезпечення кримінального провадження», «Практика Європейського суду з прав людини у кримінальному провадженні» (Акт про впровадження в освітній процес Національної академії внутрішніх справ від 14 червня 2023 року).

Анотація у стислій формі представляє основні тези дисертаційного дослідження, наводить перелік публікацій, в яких викладені основні результати представленого дослідження. Анотація викладена українською і англійською мовами. У вступі визначено об'єкт і предмет дослідження, наведено актуальність вибраної теми, зазначені особисті внески дисертанта та інформацію про апробацію дисертації на профільних заходах.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому

Дисертаційна робота Никифоренка Юрія Леонідовича викладена українською мовою на 261 сторінці. Структура роботи відповідає вимогам МОН України та положенню про присудження ступеня доктора філософії. Вона структурована і складається з анотації, змісту, переліку умовних позначень, вступу, огляду літератури, матеріалів і методів дослідження, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Результати дослідження представлені у 4 додатках на 25 сторінках.

У розділі 1 «Теоретико-правові основи кримінального провадження в порядку перейняття», автором акцентовано увагу на використанні науковцями та законодавцем як тотожних термінів «перейняття кримінального переслідування» і «перейняття кримінального провадження». Обґрунтовано доцільність використання в КПК України терміна «перейняття кримінального провадження», що передбачає здійснення не лише кримінального переслідування, а й направлення матеріалів кримінального провадження до суду для розгляду справи по суті й ухвалення справедливого вироку. Запропоновано відповідні зміни до ч. 1 ст. 542 КПК України. Також автором виявлено термінологічну неузгодженість під час регламентації кримінального провадження в порядку перейняття, де термін «перейняття» використано і як назву виду міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні (у широкому значенні – глава 45 КПК України), і як окремий вид діяльності, субінститут цього процесуального інституту (у вузькому значенні). Адже перейняття кримінального провадження як загальна назва інституту охоплює власне перейняття та передання кримінального провадження.

Автором запропоновано класифікувати перейняття кримінального провадження на підставі визначених критерій. Аргументовано доцільність відмежування перейняття кримінального провадження від екстрадиції, визнання та виконання вироків судів іноземних держав чи міжнародної правової допомоги. Адже вони мають різний правовий зміст, і помилка у визначенні форми міжнародного співробітництва призводить до порушення принципів законності, правової визначеності та передбачуваності, що спричиняє порушення основоположних прав і свобод людини, зокрема права на свободу й особисту недоторканність.

У розділі 2 «Належна правова процедура перейняття кримінального провадження від іноземних держав» автором доведено, що підставами перейняття кримінального провадження є обставини, які визначають обґрунтованість його здійснення, – це ті фактичні дані, за наявності яких міжнародне співробітництво у формі перейняття кримінального провадження

може розпочинатися та буде здійснюватися. Відповідно до сутнісної систематизації законодавчо визначених обставин підставами здійснення кримінального провадження у формі перейняття є основні обставини: громадянство чи проживання підозрюваного (обвинуваченого) на території України; вчинення діяння, яке є кримінальним правопорушенням за законом обох держав; відсутність остаточних преюдиційних рішень. Запропоновано відповідні зміни до редакції ст. 595 КПК України.

Доведено, що умовами перейняття кримінального провадження є додаткові фактичні дані, які визначають законність і доцільність здійснення цієї форми міжнародного співробітництва. Відповідно до сутнісної характеристики умовами перейняття кримінального провадження слід вважати додаткові обставини, визначені в ЄКППКС, зокрема забезпечення ефективності розслідування та можливості соціальної реабілітації засудженого, відсутність політичного переслідування чи переслідування, мотивованого расовими, релігійними чи національними міркуваннями, тощо.

Виокремлено та охарактеризовано етапи кримінального провадження в порядку перейняття. Зосереджено увагу на проблемі визначення суб'єктів перевірки наявності підстав для перейняття кримінального провадження та суб'єктів здійснення досудового розслідування в перейнятому кримінальному провадженні. Доведено, що органом, який має вирішувати питання про перейняття чи відмову в перейнятті кримінального провадження, є Офіс Генерального прокурора. Запропоновано відповідну редакцію ч. 1 ст. 595 КПК України. Встановлено, що в разі застосування запобіжного заходу під час екстрадиції КПК України передбачено визначений порядок дій.

У розділі 3 «Допустимість доказів, отриманих до перейняття кримінального провадження від іноземних держав» автором встановлено суперечливість правозастосовної практики й обґрунтовано безпідставність закриття досудового розслідування в перейнятих кримінальних провадженнях на підставі п. 3-1 ч. 1 ст. 284 КПК України. З'ясовано, що в разі визнання доказів недопустимими ВПВС надає перевагу сутнісному підходу над

формальним, керуючись не стільки наявністю порушень порядку проведення процесуальних дій (адже процесуальна форма – це не самоціль), стільки наслідками, які спричинили ці порушення. Визначено, що встановлені кримінальним процесуальним законом правила допустимості доказів ґрунтуються на концепції, відповідно до якої в центрі уваги суду повинні знаходитися права людини й виправданість втручання в них держави.

Увага зосереджено на тому, що основоположні права й свободи людини одночасно є і засадами кримінального провадження. Обґрунтовано недоцільність використання в ч. 2 ст. 598 КПК України одночасно термінів «порушення прав людини і основоположних свобод» та «порушення засад судочинства». Запропоновано ч. 2 ст. 598 КПК України викласти в такій редакції: «відомості, які містяться в матеріалах, отриманих до перейняття кримінального провадження відповідним органом іншої держави на її території та згідно з її законодавством, визнаються допустимими під час судового розгляду в Україні, якщо їх одержано з дотриманням прав людини й основоположних свобод».

Висновки повністю відповідають отриманим результатам, завданням та меті дисертаційного дослідження.

Список використаних джерел складається з 221 посилання на реферовані джерела в вітчизняних і міжнародних виданнях, наукові огляди та керівництва.

Таким чином, дисертація Никифоренка Юрія Леонідовича відповідає існуючим вимогам та є завершеною науковою працею, результати якої вирішують актуальне наукове завдання перейняття кримінального провадження від іноземних держав.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації в практиці

Отримані результати дисертаційного дослідження Никифоренка Юрія Леонідовича щодо перейняття кримінального провадження від іноземних

держав рекомендується для використання у діяльності закладів вищої освіти, в науково-дослідницьких розробках наукових установ, дослідниками при написанні статей та монографій, плануванні досліджень по даному напрямку.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача

Загалом позитивно оцінюючи дисертацію Никифоренка Юрія Леонідовича, водночас необхідно звернути увагу на деякі положення, що могли б слугувати предметом подальших наукових досліджень або дискусії під час публічного захисту.

1. У підрозділі 1.2. «Сутність, види та значення перейняття кримінального провадження» автор зазначає (стор. 64): «...в умовах війни в нашій державі...».

Проте, Указом Президента України № 64/2022 від 24.02.2022р. «Про введення воєнного стану в Україні» відповідно введено в Україні воєнний стан, який і діє на сьогодні.

2. У підрозділі 2.1. «Приводи, підстави й умови перейняття кримінального провадження від компетентного органу іншої держави» автором зазначено (стор. 88): «Тому вважаємо хибними погляди вчених, які клопотання (запит) компетентних органів іноземної держави про перейняття кримінального провадження відносять до умов перейняття...».

Не можемо підтримати таку позицію автора, адже погляди вчених не можуть вважатися хибними на суб'єктивну думку. Проте з підходами та поглядами вчених можна не погоджуватись.

3. У підрозділі 3.1 «Загальні правила оцінки доказів, отриманих до перейняття кримінального провадження» автор зазначає (стор. 173): «Зокрема, ні в ст. 595 КПК України «Порядок і умови перейняття кримінального провадження від іноземних держав», ні в ст. 596 КПК України «Неможливість перейняття кримінального провадження» не визначено недостатність доказів

як підставу прийняття рішення про відмову в перейнятті кримінального провадження».

На нашу думку, це питання потребує більш детального дослідження, адже залишається проблемою відсутність законодавчої регламентації розглядуваної проблематики.

4. Щодо висновків по підрозділах дисертації, здобувачу слід було б викладати найбільш важливі наукові та практичні результати, які повинні містити формулювання розв'язання наукової проблеми (завдання), її значення для науки і практичної діяльності. Вони повинні бути лаконічними, тоді як автором, поряд з ключовими моментами у зазначених висновках, викладено низку супутніх, менш важливих висновків, зміст яких розкрито власне у роботі.

Висловлені зауваження носять переважно уточнюючий характер і не впливають на загальну позитивну оцінку виконаного дослідження. Вони переслідують мету запросити автора до наукової дискусії та врахувати зазначені зауваження у подальшій науковій розробці проблематики дослідження.

Відсутність порушень академічної доброчесності

Дисертацію написано державною мовою з дотриманням вимог наукового стилю. У ході вивчення як дисертаційного дослідження, так і наукових публікацій, фактів порушень академічної доброчесності не виявлено. Дисертаційна робота Никифоренка Юрія Леонідовича є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертаційна робота Никифоренка Юрія Леонідовича на тему «Перейняття кримінального провадження від іноземних держав» подана на здобуття ступеня доктора філософії, є комплексним, цілісним, завершеним науковим дослідженням. В ній отримано нові науково обґрунтовані

результати, що відрізняються новизною в постановці і вирішенні проблем перейняття кримінального провадження від іноземних держав.

Актуальність і рівень розкриття поставлених проблем, новизна дисертації і ступінь обґрунтованості винесених на захист наукових положень, повнота їх апробації повністю відповідають спеціальності 081 Право та вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 261 (із змінами і доповненнями від 3 квітня 2019 р. № 283), наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12.07.2019 р.) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її автор – Никифороенко Юрій Леонідович, на підставі прилюдного захисту заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Опонент –
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального та
кримінального процесуального права
факультету правничих наук
Національного університету
«Києво-Могилянська академія»,
доцент

12 вересня 2023 р.

В. А. Шкелебей

